
Složitá spravedlnost. Rozhovor s Janem Kuklíkem o soudním divadle a emocích v právnickém povolání

Složitá spravedlnost. Rozhovor s Janem Kuklíkem o soudním divadle a emocích v právnickém povolání

"Trvám na provedení obnovy procesu. Nechci ztratit naději, že se najde někdo spravedlivý, kdo se ujme člověka celý život těžce pracujícího." Přání „kulačky“ Marie Švejtové, nespravedlivě odsouzené v politickém procesu v roce 1955 ke třem letům odnětí svobody, propadnutí majetku, ztrátě čestných občanských práv na dobu pěti let a k zákazu pobytu v kraji, se naplnilo až letos – po 55 letech. Jejího případu se formou rekonstrukce soudního procesu ujali studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Průběh symbolického otevření této kauzy v porotní síni Vrchního soudu v Praze za Pankráci 24. února 2009 se uskutečnilo za přítomnosti kamer České televize. Jedinečný dokument o této události v režii Pavla Křemena a mrazivé svědectví o době 50. let 20. století teď mohou shlédnout také diváci ve čtvrtek 24. 9. 2009 ve 20.00 na ČT2. Přípravu studentského projektu přibližuje Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., proděkan pro koncepci studia z Katedry právních dějin PF UK.

Vy sám jste řekl, že projekt rekonstrukce procesu z 50. let minulého století, ve kterém byla odsouzena kulačka Marie Švejtová, vznikl jako hra, jako ochotnické divadlo. Ovšem s vážným tématem a s vážnými důsledky, které zasahovaly do oblasti práva, to především, ale také do oblasti sociologie, psychologie a kvality lidského života vůbec. Co bylo první pohnutkou ke vzniku tohoto projektu?

Je to trochu složitější, protože první impuls vzešel ze setkání, které jsme zorganizovali u příležitosti výročí popravy dvou studentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy v 50. letech, a na vzpomínkové slavnosti se setkali současní studenti s bývalými studenty fakulty a se zástupci Konfederace politických vězňů. A když jsme diskutovali o tom, jakou formou by si měla mladá generace připomínat události uplynulých 50 let, dospěli jsme k závěru, že jednou z takových možností by byla i rekonstrukce nějakého politického procesu.

A proč zrovna případ paní Marie Švejtové?

Paní Marie Švejtová je opravdu velmi zajímavý případ nejen z právního hlediska, ale i z ostatních hledisek, především z toho lidského. Také je to případ, který nepatří mezi ty největší nebo známé politické procesy, takže splňuje některá kritéria zajímavosti při objevování nějakého nového případu. Přišli jsme na ni tak, že když jsme se rozhodli, že půjdeme touto cestou, navázali jsme spolupráci s panem režisérem Řeřichou, který organizuje také festival MENE TEKEL, a ve spolupráci s Národním archivem jsme začali typovat vhodné případy. Po konzultaci s paní Šimánkovou z Národního archivu jsme vybrali právě případ Marie Švejtové a pak už následovala dohoda se spolkem Všehrd, že do toho půjdou studenti a že rekonstrukci uděláme.

Jak dlouho trvalo studium samotného případu po právní stránce a pak jeho divadelní nastudování?

Právní analýza případu nebyla zas tak složitá, protože dokumenty byly velmi dobře zpracované, a myslím si, že studenti prokázali, že nějaké zkušenosti s právem už mají. Podíleli se na tom studenti ze všech ročníků a byli tam také studenti těsně před ukončením fakulty, takže už měli nejen teoretické znalosti, ale i zkušenosti z praxe. I pro ně byl tento případ zajímavý a mohli si na něm vyzkoušet, co o právu vědí. Takže analýza, což pro mě bylo překvapením, proběhla celkem rychle. Navíc studenti přišli s celou řadou nápadů, jak pohlížet na právo, které fungovalo v minulosti. Zajímavé bylo zejména to, že v diskusi se studenty jsme nakonec dospěli k tomu, že se neomezíme jen na samotný průběh procesu v 50. letech, ale podíváme se, jak vlastně celá kauza skončila v 90. letech, abychom viděli, jak se tyto záležitosti složitě promítaly do rehabilitačních a restitučních sporů po roce 1989. Takže to bylo velice zajímavé.

A? Byla paní Marie Švejtová plně rehabilitována oficiální polistopadovou justicí?

Dopadlo to tak, že právě nebyla rehabilitována. Výsledek byl ten, že pro mladou generaci bylo největším zklamáním, že to, co považovali za jasný příklad nespravedlnosti, nebylo za tak jasný případ nespravedlnosti pokládáno polistopadovou justicí a předpisy vydanými po roce 1989. Takže bylo pro ně jistým zklamáním, když viděli, že to, co považovali za případ, který měl být plně rehabilitován, tak nebyl zcela rehabilitován. To je trochu složitější právní problém celé konstrukce, která byla zvolena po r. 1989. Šlo o problematiku tak zvaných zbytkových trestů, kdy v případě Marie Švejtové bylo konstatováno polistopadovou justicí, že některých činů se dopustila a že tedy byla, jinými slovy – pro laika, v určité části řízení odsouzena správně, v souladu s právem, což většina mladých studentů právníků, když analyzovala ten případ, považovala za pokračování nespravedlnosti. Na druhou stranu došlo alespoň k rehabilitaci částečné a došlo také k majetkové restituci, protože to odsouzení mělo majetkové důsledky. Čili není to tak, že by se nedostalo vůbec žádné spravedlnosti, ale ukázalo se, že tyto otázky jsou složitější, než se na první pohled zdá a každá generace to vnímá jinak. **Samotné provedení rekonstrukce procesu se uskutečnilo v původním prostředí soudní síně na Pankráci v emocionálně vypjaté atmosféře, kdy autentický dojem evokovaly například i kostýmy a vynikající výkon herečky,**

kteřá se ujala role Marie Švejtové. Jak prožívali samotný průběh procesu studenti? Nabízí se také otázka, zda si právník může dovolit nechat se ovládat svými emocemi, protože někdy jsou rozsudky takové, že se přiči přirozenému vnímání spravedlnosti a působí bezcitně...

Jestli je v právním povolání nějaký prostor pro emoce? Já si myslím, že je, samozřejmě, protože právnícké povolání je spojeno s lidmi, lidskými osudy. A právě prostředí vrchního soudu, autentická soudní místnost, kostýmy a celá atmosféra, kterou jsme navodili, opravdu podle mě vedla k tomu, že emoce, na těch, kteří tomu přihlíželi, i na těch, kteří se podíleli na rekonstrukci, byly viditelné. A to je správně, protože určitě nevedeme studenty k tomu, aby byli stroje na výklad právních předpisů či vydělávání peněz. Naopak si myslím, že je velmi důležité vidět, že k právníckému studiu patří také nějaká hodnotová orientace. Právo není hodnotově neutrální, existují tady takové hodnoty jako demokratický právní stát, otázky spravedlnosti atd. a to je přesně možné ukázat při takových příležitostech. Především podívat se na období uplynulých 40 let nejen z pohledu, jaké předpisy tehdy platily, jaké byly statistické či jiné údaje, ale vidět za právem také to, jak působí v praxi, vidět jednotlivé případy skutečných lidí. Ten případ má ještě jednu velmi významnou rovinu a to je případ právě toho v uvozovkách „malého“ nebo „obyčejného“ člověka. Politické procesy jsou často prezentovány buď jako soubor čísel – kolik osob bylo odsouzeno k jakým trestům atd., nebo se vyzdvihují ty nejznámější nejsledovanější procesy. Ale je důležité ukázat, že politické procesy nebo ty, které měly nějaký politický důvod, proč vznikly, se zdaleka netýkají jen velkých případů a že dokáží zničit životy i obyčejným lidem... a pak je možné říkat v kolika případech se tak dělo.

Co nejcnějšiho se podle vašeho názoru studenti touto hrou naučili?

Doufám, že nejcnějši, co jim to mohlo přinést, bylo pochopení vlastní minulosti. Sami se vyjadřovali v tom smyslu, že pro ně to byla cesta, jak pochopit něco, co je už dávno minulé, co sami neprožili, co se nikdy nedočtou v učebnicích dějepisu nebo jim neřeknou ve škole. Teď měli možnost to poznat jiným způsobem, odnesli si silnější prožitek minulosti, a to pak podle mě vede k pochopení dalších souvislostí. A doufám, že si odnesli také to, že právo musí být vykládáno ve spojení s hodnotami, že musí být měřeno určitými principy z hlediska spravedlnosti i z hlediska lidí, vůči kterým směřuje, že právo není jen soubor předpisů vydaných ve sbírce zákonů.

Metoda sehrání dramatu je velice osvědčenou a účinnou metodou v psychoterapeutické praxi, v umění a v dalších oblastech. Drama je vystavěno na určitých formálních principech. Ovlivnila forma dramatu celkovou podobu televizního dokumentu? Co k vaší rekonstrukci přidala sama televize z pozic uměleckých?

Dokument, jenž vznikl na základě rekonstrukce studentské, je uměleckým posunem, protože je doplněn o historické reálie a další údaje, na které nebyl prostor v samotné rekonstrukci, je doplněn o výpovědi osob buď odborníků, nebo dalších osob, které mají k problému co říci, takže vzniklo unikátní spojení původního nápadu s klasickou dokumentaristickou prací. Myslím si, že dokument je zajímavý právě tím, že je v něm něco navíc, tedy ta část hrané rekonstrukce, která často v dokumentech chybí, nebo je dělána právě jen pro ten účel. Naše rekonstrukce nebyla dělána pro účel dokumentárního filmu, ale byla pro něj využita, takže z tohoto hlediska je to zajímavé spojení. Sám jsem byl výsledkem opravdu velmi příjemně překvapen a pro studenty, když jsme shlédli první promítání dokumentu, to bylo zopakování silného zážitku. Ještě bych se vyjádřil k podobě rekonstrukce jako soudního divadla. To má ještě jednu polohu a sice tu, že politické procesy byly někdy takovým způsobem dokonce konstruovány, čili prvek divadla byl přítomen už tehdy ve vykonstruovaných procesech. Co se týká použití soudního divadla v právní praxi, není to metoda, která by se používala pro právně historické záležitosti, ale pro mezinárodně právní, třeba evropské nebo nějaké platné právo, jako jakési simulované řešení sporů. Tato metoda je velmi populární hlavně ve Spojených státech a postupně se rozšiřuje do celé Evropy. V čem si myslím, že byla naše fakulta první, tak právě v tom, že se pokusila metodou, která se používá ve výuce především pro obory platného práva, použít pro právní historii.

Zdá se, že jste zažehli roznětku něčeho, nějakého díla, které se vám poté, co bylo dáno veřejnosti, v dobrém slova smyslu vymklo z rukou a žije si svým vlastním životem. Jaké bude pokračování toho všeho?

Je pravda, že jsme byli překvapeni odezvou rekonstrukce soudního procesu i jeho dalším mediálním životem. Nebylo to primárně to, proč jsme rekonstrukci chtěli dělat, ale takový je asi svět, že mediální život je pak často odtržen od původního záměru. Nicméně v tomto případě bychom se snažili využít v dobrém tuto odezvu a pokusili bychom se pro příští rok připravit další pokračování. Naše idea je taková, že bychom zrekonstruovali minimálně tři případy, abychom ukázali různé typy procesů nebo cílové skupiny, proti nimž represe působila. Takže pro příští rok jsme připravili opakování tohoto scénáře, ačkoli si myslím, že opakování bude hlavně v tom smyslu, že znovu vybereme jeden zajímavý případ, necháme studenty podle jejich vlastního zájmu přihlásit se na takový předmět a znovu bychom předvedli rekonstrukci procesu v rámci festivalu MENE TEKEL, ale nemyslím si, že by tentokrát celý proces vyvrcholil dalším dokumentárním filmem. Naší ambicí bude udělat opravdu důstojné pokračování prvního dílu. Teď jsme v situaci, že čekáme, jaký bude zájem druhé generace nebo vlny studentů. Musím říci, že jsme tehdy opravdu vybrali zřejmě jedny z nejlepších studentů, protože většina herců nám odešla studovat na Erasmus do zahraničí čili tento roku budeme muset nahradit klíčové osoby. Věřím, že se to podaří a že úspěch prvního pokusu povede k tomu, že si budeme moci vybrat důstojné následovníky.

Už máte vytypovaný případ, kterým se budete zabývat?

Máme, zatím nemohu prozradit, jaký případ to přesně bude, ale bude to případ, který se bude dotýkat politické perzekuce intelektuální elity po únoru 1948, a chtěli bychom jít do univerzitního prostředí. Definitivní schůzku, která povede k vybrání případu, teprve budeme mít, takže je to spíš navnadění. A studenti by měli být pak první, kteří se to dozvědí.

Děkuji za rozhovor.

Dále k rekonstrukci politického procesu s Marií Švejtovou

V odborné gesci proděkana Prof. JUDr. Jana Kuklíka, DrSc. kauzu obnovili a interpretovali posluchači PF UK Lucie Petránková, Petra Urbanová, Martin Fatura, Robert Kabát, Martin Kraft, Milan Lipovský, Adam Vojtěch a další studenti

PF UK v Praze. V roli odsouzené vystoupila herečka Lucie Juříčková, členka Divadla na Vinohradech. Scénáristicky a režijně připravil Mgr. Jan Řeřicha.

SLEDUJTE:

ČT2, 20:00, 24. 09. 2009

Spravedlnost pro Marii Švejdovou - Rekonstrukce soudního procesu po 50 letech

Osud statečné statkářky v působivé divadelní a dokumentární rekonstrukci. Režie P. Křemen

(Marie Kohoutová)